

College voor Examens

GRIEKSE TAAL EN LITERATUUR VWO

Syllabus centraal examen 2014

Juni 2012

Verantwoording:

© 2012 College voor Examens, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Deze syllabus is ontworpen door een commissie van het College voor Examens (CvE). De basistekst is in hoofdzaak geschreven door medewerkers van de VCKT. Een eerder concept van de syllabus is ter inzage en advies toegezonden aan de vakinhoudelijke vereniging VCN, het Cito en de CEVO-vaksectie. Op grond van de ontvangen reacties en adviezen is de tekst vastgesteld, die u hierbij aantreft.

Inhoud

Voorwoord	4
1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen	5
2. Specificatie examenstof van het centraal examen	6
A. Teksten	6
B. Cultuurhistorische context	8
C. Eindtermen	9
3. Het centraal examen	10
3.1 Zittingen centraal examen	10
3.2 Hulpmiddelen	10
Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo	11
Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen	13
Bijlage 3. De minimumlijst Grieks	14
Deel I Vormleer	14
Deel II Syntaxis	16
Deel III Stilistische middelen	19

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Examens geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar **2014**. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar **2015** wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi **2014** zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar **2013** duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus **2014** geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cve.nl of aan CvE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Examens,
Drs. H.W. Laan

1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen

Het centraal examen Griekse taal en literatuur heeft betrekking op de domeinen A, B (voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvE maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

De examenonderwerpen in de aankomende jaren zijn:

2014	2015	2016
Plato	Homerus, <i>Ilias</i>	Herodotus

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

2. Specificatie examenstof van het centraal examen

Kernauteur : Plato

Genre: Filosofisch proza

A. Teksten

Teksteditie: Apologie, Crito, Phaedo: E.A. Duke e.a., Oxford 1995 (OCT)
Protagoras, Meno: J. Burnet, Oxford 1903 (OCT)

Rode draad: de persoon Socrates

1 Pensum

De met een asterisk (*) gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen.

*Euthyphro 2a1-3d2

*Apologie 28b3-30c2
Apologie 30c3-32a3

Crito 43a1-44c5

*Crito 44c6-46a8

*Crito 49e9-54e2

*Phaedo 57a1-60a8

*Phaedo 66b1-68b7

Phaedo 115b1-118

*Theaetetus 148e7-151e3

*Protagoras 309a1-311a7

Protagoras 311a8-312e6

*Protagoras 313a1-320c7

Protagoras 320c8-323a4

*Protagoras 323a5-324d1

Meno 79e7-82b8

*Meno 82b9-85b7

Meno 85b8-86c3

2 Genre

▪ Definitie en kenmerken van het genre

Het genre filosofie omvat het gedachtegoed van filosofen. In filosofisch proza worden onderwerpen behandeld op het gebied van de fysica, de metafysica, de logica, de kentheorie, de ethiek en de politieke filosofie. De teksten kunnen de vorm hebben van een verhandeling, een dialoog of een brief.

▪ Ontstaan en ontwikkeling van het genre

Plato is de eerste Griekse filosoof van wie wij een omvangrijk oeuvre over hebben. Hij staat in een lange traditie van filosofen die hun gedachten op schrift gesteld hebben.

De presocratici

De filosofie voor Socrates is bij uitstek kosmocentrisch. Men probeert de κόσμος, d.w.z. de wereld in al zijn verschijningsvormen, te verklaren en houdt zich dan ook vooral bezig met onderzoek van de φύσις,

de natuurlijke werkelijkheid. Op de voorgrond hierbij staat de problematiek van het blijvende/constante tegenover het veranderlijke, van het ene tegenover het vele. In de vroege Griekse filosofie, die van de Ionische natuurfilosofen, wordt de werkelijkheid herleid tot één materiële oerstof (ἀρχή), waaruit alles ontstaat. Thales van Milete wordt traditioneel gezien als de eerste filosoof. Volgens hem was de oerstof water. Latere filosofen nemen soms meer dan één oerstof aan, zoals Empedocles, die vier elementen (aarde, water, lucht en vuur) onderscheidt. Zij beschouwen alle dingen als veranderingsvormen van de ἀρχή en zijn van mening dat alles aan voortdurende verandering onderhevig is. Parmenides onderscheidt het zijnde (dat eeuwig, onveranderlijk en onvergankelijk is) van de veelheid van de zintuiglijk waarneembare dingen. Het zijnde vormt de ware werkelijkheid en kan alleen door het denken werkelijk gekend worden. De zintuiglijk waarneembare dingen daarentegen zijn veranderlijk en vormen de wereld van de δόξα (dat zowel “schijn” als “mening” betekent en daardoor in contrast staat met zowel “het zijnde” als “ware kennis”). Volgens Heraclitus daarentegen is het wezen van de wereld nu juist dat de wereld aan constante verandering onderhevig is. Democritus leert dat alles ontstaat door samenklontering van ondeelbare deeltjes, die hij atomen noemt.

Van bijzonder belang voor het denken van Plato is de dualistische opvatting van Pythagoras: de mens is een samenstel van twee verschillende bestanddelen, lichaam en ziel (ψυχή). Het lichaam is vergankelijk, maar de ziel is van buitenaf in het lichaam gekomen en onsterfelijk. De ziel, die voor Pythagoras de essentie van de mens uitmaakt, doorloopt een reïncarnatiecyclus. De mens kan tijdens zijn leven door het opvolgen van strenge ethische en andere voorschriften (zoals vegetarisme) invloed uitoefenen op de kwaliteit van de volgende reïncarnatie van zijn ziel. Het belang dat Pythagoras hechtte aan wiskunde had ook invloed op Plato.

De sofisten

De snelle evolutie die Griekenland in economisch, politiek en cultureel opzicht sinds het einde van de Perzische oorlogen meemaakte, maakte de vaardigheid van het spreken in het openbaar ter overtuiging van het publiek steeds belangrijker. Voor wie carrière wilde maken, was een grondige vorming in de retorica nodig. De sofisten waren degenen die deze behoefte aanvoelden en erin voorzagen. Zij trokken van polis naar polis en verzorgden, tegen (forse) betaling, onderricht in welsprekendheid. Zij waren daarmee vooral op praktijk en effect gericht, niet zozeer op theorie. Een van de bekendste sofisten is Protagoras; hij stelt dat er geen objectieve kennis bestaat, maar dat voor ieder individu iets *is*, zoals het hem *voorkomt*: “de mens is de maat van alle dingen”. Protagoras’ stelling betekent dus subjectivisme.

Socrates

Socrates (ca. 470-399) is de eerste Griekse filosoof die zich op de ethiek concentreert. Tegenover de neiging om het subjectivisme van Protagoras ook op het gebied van de ethica toe te passen stelt Socrates dat algemene en objectieve kennis van ethische normen mogelijk is. Een van de belangrijkste vragen in zijn ethiek is de vraag naar het uiteindelijke doel van het menselijk handelen: geluk (εὐδαιμονία). Noodzakelijke voorwaarde om εὐδαιμονία te bereiken is deugdzaam handelen. Dit is alleen mogelijk als men weet wat deugd (ἀρετή) is. Als men dat eenmaal weet, zal men volgens Socrates niet willens en wetens in strijd daarmee handelen (*socratisch determinisme*). Socrates’ opvatting van deugd als kennis brengt het belang van ethische begripsvorming en definities met zich mee. In zijn gesprekken stelt Socrates de vraag “Wat is X?”, bijvoorbeeld “Wat is rechtvaardigheid?”, en zo probeert hij tot een definitie van het begrip ‘rechtvaardigheid’ te komen.

Volgens Socrates is de ziel de kern van de mens in moreel en intellectueel opzicht. Filosofie is voor hem dan ook “zorg voor de ziel” (ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς).

Plato

Filosofieren is voor Plato het op zoek gaan naar de waarheid: aan de hand van gesprekken komen de deelnemers stap voor stap tot inzicht. Door deze vorm wordt de lezer gestimuleerd zich in te leven in de personages, mee te denken met de verschillende standpunten en hierin zelf een standpunt te bepalen. Een innovatie van Plato is de keuze voor de dialoogvorm, waarin het grootste deel van zijn werken is geschreven. Een uitzondering op de dialoogvorm vormt de *Apologie*, de verdedigingsrede van Socrates.

In het merendeel van de dialogen is Plato’s leermeester Socrates de gespreksleider; in Plato’s latere werken treedt hij nauwelijks of niet meer op. Wellicht is het de invloed van de filosofische methode van zijn leermeester Socrates geweest die hem tot de keus voor deze vorm heeft gebracht. Ondanks de realistische inkleding zijn de gesprekken fictief, maar in het algemeen neemt men wel aan dat Socrates vergelijkbare gesprekken heeft gevoerd.

De vorm waarin Socrates bij Plato filosofie bedrijft, houdt in dat hij de opvattingen van zijn gesprekspartners kritisch toetst en probeert te weerleggen (ἐλεγχοῦς) en hen zo stap voor stap tot inzicht

tracht te brengen (*socratische of dialectische methode*). In de praktijk worden Socrates' gesprekspartners vaak uit hun tent gelokt, doordat Socrates zich van de domme houdt (εἰρωνεία = socratische ironie). Vaak eindigt een gesprek in ἀπορία, een situatie waarin Socrates' gesprekspartners geen uitweg meer weten.

De centrale thema's in het werk van Plato kunnen worden onderverdeeld in de volgende deelgebieden.

Metafysica

Plato is van mening dat de zintuiglijk waarneembare wereld geen object van kennis kan zijn, omdat deze aan voortdurende verandering onderhevig is. Hij houdt echter vast aan het bestaan van kennis en stelt dat er andere objecten van kennis moeten zijn: de Ideeën (εἶδη, ἰδέα). Deze ongeworden, onveranderlijke, onvergankelijke Ideeën zijn zelfstandige entiteiten en vormen de ware werkelijkheid. Er zijn dus twee werelden: de wereld van de Ideeën (de ware werkelijkheid) en de zintuiglijk waarneembare wereld, die een afschaduwing is van de wereld van de Ideeën.

Kentheorie

Plato onderscheidt enerzijds kennis (ἐπιστήμη), anderzijds mening (δόξα). Kennis heeft de Ideeën als object, mening de zintuiglijk waarneembare wereld. De Ideeën worden 'geschouwd' door de νοῦς, ons 'geestesorgaan'; de zintuiglijk waarneembare wereld wordt waargenomen door de zintuigen, waarvan voor Plato het oog het waardevolste is. Kennis is letterlijk *a priori*: voordat de onsterfelijke ψυχή voor het eerst in een sterfelijk lichaam incarneert, heeft zij zicht gehad op de wereld van de Ideeën. Door het contact met het lichaam heeft de ψυχή het bewustzijn van de aldus opgedane kennis verloren. De mens kan deze kennis door een juist procedé weer naar boven brengen, zich deze kennis herinneren (ἀνάμνησις).

Ethiek

Plato's ethica is *eudaemonistisch*, d.w.z. gericht op geluk. Het in praktijk brengen van ἀρετή (deugd) leidt ertoe dat men optimaal functioneert, waardoor men εὐδαιμονία (geluk) verwerft. Bij Plato zijn de Ideeën de hoogste normen waardoor men zich moet laten leiden. De hoogste Idee is de Idee van het Goede. Inzicht in en kennis van de Ideeën – en daarmee de hoogste vorm van εὐδαιμονία – is echter alleen voor de filosoof weggelegd. De meeste mensen hebben geen inzicht en denken ten onrechte geluk te vinden in genot (ἡδονή).

3 Taal en stijl

De CvE-minimumlijst vormt het uitgangspunt bij de op het centrale examen gestelde vragen en bij de annotatie van de ongeziene authentieke tekst. Daarnaast worden de volgende verschijnselen bekend verondersteld:

- Algemeen:
 - de crasisvormen κάγω, κ᾿πειτα, ταὐτά, τᾶληθῆ en τᾶλλα
 - de deictische iota (-ι) in aanwijzende voornaamwoorden en bijwoorden
- Werkwoorden:
 - de perfectumvormen ἔοικα, ἔοικας, ἔοικε(ν)
- Syntaxis:
 - zelfstandig gebruik van het lidwoord in combinatie met een genitivus (zoals τὰ ἐκείνου)
 - het gebruik van het bijwoord in aanvulling op werkwoorden (zoals ἔγω en διάκειμαι) die een situatie of toestand aanduiden
 - syntactische verschijnselen die samenhangen met de dialogvorm van de tekst: ellips, anakoloet, prolepsis

B. Cultuurhistorische context

1 De auteur en zijn werk

▪ Leven van Plato (427-347)

Plato werd in 427 geboren in een rijke en aanzienlijke Atheense familie. Hij kwam al vroeg in contact met Socrates. Hoewel een politieke carrière voor Plato voor de hand lag, besloot hij zich geheel aan de filosofie te wijden en zich bij Socrates aan te sluiten. Na Socrates' terdoodveroordeling (399) keerde Plato zich van de praktische politiek in Athene af; hij wijdde zich geheel aan de filosofie en maakte

verscheidene reizen. Omstreeks 387 stichtte hij vlak buiten Athene een eigen school, de Academie. Plato stierf in 347.

▪ Werken van Plato

De grote meerderheid van Plato's werken bestaat uit dialogen. Een eerste uitzondering wordt gevormd door de *Apologie*, de verdedigingsrede van Socrates. Verder is er een dertiental brieven op Plato's naam overgeleverd, maar er bestaat twijfel of deze brieven werkelijk door Plato geschreven zijn.

Wat betreft de vorm van de dialogen wordt een onderscheid gemaakt tussen dramatische en gerapporteerde dialogen. Dramatische dialogen zijn als het ware toneelstukken, waarin de sprekers zonder tussenkomst van een verteller aan het woord zijn. In gerapporteerde dialogen doet iemand aan een of meer luisteraars verslag van een gesprek dat eerder heeft plaatsgevonden.

Wat betreft de periode van ontstaan en de inhoud van de dialogen wordt Plato's werk doorgaans ingedeeld in drie perioden. Vrij algemeen wordt aangenomen dat Plato in de vroege dialogen nog sterk onder de invloed van Socrates staat. In de dialogen van de middenperiode wordt hij zelfstandiger en ontwikkelt hij zijn Ideeënleer. In de late dialogen richt hij zich op problemen van logica, fysica en politiek.

2 De historische context

In de tweede helft van de vijfde eeuw nam het onderlinge wantrouwen tussen de twee belangrijkste Griekse poleis, Athene en Sparta, toe. Elk vreesde dat de ander de hegemonie over Griekenland zou krijgen. Dit wantrouwen leidde uiteindelijk tot de Peloponnesische Oorlog (431-404). Athene verloor de oorlog. De Spartanen stelden in Athene een oligarchisch bewind aan, de zogenaamde regering van de Dertig. Al snel veranderde deze regering in een terreurbewind. In 403 werd het bewind afgezet.

Socrates was vaak kritisch over het functioneren van de democratie, omdat besluiten genomen werden door mensen die geen kennis van zaken hadden. Door zijn contacten met mensen uit aristocratische en antidemocratische kringen werd Socrates ongetwijfeld door tijdgenoten verbonden met de misdaden van het bewind van de Dertig.

In 399 werd Socrates aangeklaagd op de volgende beschuldiging: hij zou de goden van de stad niet vereren en andere, nieuwe goden introduceren (vermoedelijk omdat Socrates sprak over een δαιμόνιον, een goddelijke stem). Verder zou hij een slechte invloed hebben op de jeugd. Socrates werd schuldig bevonden en veroordeeld tot het drinken van de gifbeker. Het proces tegen Socrates kan gezien worden als een politiek proces, wat ook zou kunnen blijken uit het feit dat de voornaamste aanklager Anytus een leider was van de democraten.

Socrates heeft zelf niets geschreven. Voor onze kennis over de figuur en het denken van Socrates zijn we afhankelijk van andere bronnen. De drie belangrijkste zijn de komediedichter Aristophanes en Socrates' leerlingen Xenophon en Plato.

C. Eindtermen

NB Voor de toetsing van de eindtermen (zie bijlage 1) worden de CvE-minimumlijst (zie bijlage 3) en deze syllabus als uitgangspunt genomen.

3. Het centraal examen

3.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

3.2 Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Reflectie op klassieke teksten
- Domein B Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur
- Domein C Zelfstandige oordeelsvorming
- Domein D Oriëntatie op studie en beroep
- Domein E Informatievaardigheden.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A, B (voorzover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Reflectie op klassieke teksten

1. De kandidaat kan zijn begrip van Griekse en klassieke, vertaalde teksten demonstreren door:
 - een ongeziene passage te vertalen;
 - een passage te analyseren en interpreteren vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief;
 - een passage te vergelijken vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief, met andere cultuuruitingen uit de oudheid of latere perioden.

Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

2. De kandidaat kan door de bestudering van de Griekse en klassieke, vertaalde teksten tegen de achtergrond van de antieke cultuur:
 - onderwerpen actualiseren die voortvloeien uit een confrontatie tussen deze teksten en zijn eigen leven;
 - de eigentijdse cultuur plaatsen in het perspectief van de traditie waarin Europa staat.

Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming

3. De kandidaat kan een beargumenteerde reactie op de voorgelegde teksten formuleren.

Domein D: Oriëntatie op studie en beroep

Domein E: Informatievaardigheden

4. De kandidaat kan gebruik maken van verschillende ICT-toepassingen bij Grieks.

Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur, ter keuze van de leerling, maken deel uit van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het gymnasium.

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur kunnen als profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij op het atheneum worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur kunnen op het atheneum als keuze examenvak worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Klassieke culturele vorming

Een leerling met een klassieke taal in het pakket moet KCV volgen.

Scholen kunnen zowel op het atheneum als op het havo de leerlingen in de gelegenheid stellen het vak klassieke culturele vorming (KCV) te kiezen in plaats van culturele kunstzinnige vorming (CKV). De school mag de leerlingen de vervanging niet opleggen. Ook op het havo is de vervanging van CKV door KCV mogelijk doordat de havo-leerling – als de school dat toestaat – één of meer vakken uit zijn of haar pakket mag inruilen voor het overeenkomstige vwo-vak. KCV mag worden beschouwd als het overeenkomstige vwo-vak voor CKV.

Bijlage 3. De minimumlijst Grieks

NB De minimumlijst Grieks is aangepast en geldt met ingang van 2011.

De minimumlijst Grieks bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis en III stilistische middelen. Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen en die niet geannoteerd worden bij de vertaalopgave bij het Centraal examen. Deel III bevat een overzicht van stilistische middelen die door het CvE bekend worden verondersteld.

*De minimumlijst Grieks is primair bedoeld voor docenten en hanteert de terminologie die ook bij het Centraal Examen gehanteerd wordt. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen heeft het CvE de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals *indicativus* en *nominativus*. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bijvoorbeeld lijdend voorwerp/object, in verband met een term als *objectsinfinitivus*); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.*

Sommige onregelmatige vormen in deze lijst zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek of in het grammaticakatern te vinden. Ze zijn hier opgenomen, omdat het CvE bij de inschatting van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave ervan uitgaat dat deze vormen behoren tot de parate kennis van de kandidaat en dus niet behoeven te worden opgezocht. Uit het opnemen van zulke vormen in de lijst mag daarom niet de conclusie worden getrokken dat de andere onregelmatige vormen die ook in het woordenboek te vinden zijn, per definitie worden geannoteerd bij de vertaalopgave.

Deel I Vormleer

Algemeen:

- In principe wordt uitgegaan van het Attisch van de klassieke periode.
- Bij nominale en verbale vormen worden de dualisvormen niet bekend verondersteld.

1 Lidwoord

2 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging/uitgangen (inclusief vocativus) van:

- de α/η -stammen
- de o-stammen; van de contracta alleen $\nu\omicron\varsigma$ (niet $\delta\omicron\tau\omicron\upsilon\nu$)
- de medeklinkerstammen, inclusief de stammen op $-ι, -υ, -ευ$; inclusief $Ζε\upsilon\varsigma$ en $\nu\alpha\upsilon\varsigma$; exclusief de onzijdige woorden op $-ας$, zoals $\tau\omicron\ \kappa\rho\acute{\epsilon}\alpha\varsigma$; exclusief $\acute{\eta}\ \alpha\iota\delta\acute{\omega}\varsigma$; exclusief onregelmatige vocativi zoals $\gamma\acute{\upsilon}\nu\alpha\iota$.

3 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging/uitgangen van:

- de α/o -stammen, inclusief de adiectiva van twee uitgangen, exclusief de adiectiva op $-ο\upsilon\varsigma$
- de medeklinkerstammen, inclusief $\acute{\mu}\acute{\epsilon}\gamma\alpha\varsigma$ en $\rho\omicron\lambda\acute{\upsilon}\varsigma$ en het type $\tau\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$; inclusief het type $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\eta}\varsigma$ etc. (niet de contractie in $-\alpha$, zoals $\acute{\upsilon}\gamma\iota\acute{\alpha}$)
- de vorming en verbuiging van de vergrotende en overtreffende trap, inclusief de vormen $\acute{\eta}\tau\tau\omega\nu$, $\kappa\rho\acute{\epsilon}\iota\tau\tau\omega\nu$, $\beta\epsilon\lambda\tau\acute{\iota}\omega\nu$, $\acute{\alpha}\mu\epsilon\acute{\iota}\nu\omega\nu$, $\mu\epsilon\acute{\iota}\zeta\omega\nu$, $\rho\lambda\epsilon\acute{\iota}\omega\nu$, $\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\omega\nu$, $\kappa\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\omega\nu$ en de vormen $\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\beta\acute{\epsilon}\lambda\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\acute{\mu}\acute{\epsilon}\gamma\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\rho\lambda\epsilon\acute{\iota}\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\kappa\acute{\alpha}\kappa\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\kappa\acute{\alpha}\lambda\lambda\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$. Van de vergrotende trap op $-(ι)ων/-(ι)ον$ alleen de ongecontraheerde vormen.

4 Bijwoorden

De vorming, inclusief de vergrotende en overtreffende trap; inclusief de vormen μάλα, μᾶλλον, μάλιστα en ἥκιστα; inclusief het adverbiaal gebruik van de acc. sing. neutr., zoals μέγα.

5 Telwoorden

De verbuiging van εἷς, οὐδείς/μηδείς

6 Voornaamwoorden

De verbuiging van de voornaamwoorden, exclusief:

- de indirect reflexiva (οὗ, οἷ, ἐ, σφεῖς etc.)
- de gecontraheerde vormen van ἑαυτοῦ etc.
- de crasisvormen van ὁ αὐτός etc.
- de vormen (ὁ)του, (ὁ)τω, ἅττα en ἄττα
- de vormen τοῦ, τῶ als vragend voornaamwoord

7 Werkwoorden

De vorming en vervoeging/verbuiging van:

- activum, medium en passivum.
- de uitgang -η voor de indicativus 2e pers. sing. praes. med. (λύη), fut. med. (λύση) en fut. pass. (λυθήση) wordt bekend verondersteld.
- enkelvoud en meervoud van: indicativus, coniunctivus, optativus, imperativus (hiervan slechts de 2de personen)
- participia in alle naamvallen
- infinitivi
- augment en reduplicatie (exclusief vormen met dubbel augment, zoals ἐώρων).

Vormen van praesens en imperfectum:

- de thematische werkwoorden exclusief de contracta met o-stam; χρήομαι en ζήω worden niet bekend verondersteld
- de athematische werkwoorden
- εἰμί en εἶμι (maar niet het imperfectum van εἶμι).

Vormen van de aoristus:

- de regelmatige sigmatische aoristus (inclusief de werkwoorden op -νυμι en de vormen ἔδοξα en ἀπώλεσα) en de pseudo-sigmatische aoristus
- de stamaoristi ἔβην, ἔστην, ἔδυν, ἔφυν, ἔγνω
- de aoristi van τίθημι, ἵημι, δίδωμι
- de volgende thematische aoristi: ἤγαγον, εἶλον, ἠσθόμην, (ἀπ)έθανον, (ἀπ)ωλόμην, (ἀφ)ικόμην, ἔβαλον, ἐγενόμην, ἤλθον, ἐσπόμην, ἠύρον, ἠρόμην, ἔσχον, ὑπεσχόμην, ἔλαβον, εἶπον, ἔλιπον, ἔμαθον, εἶδον, ἔπαθον, ἐπιθόμην, ἔπιον, ἔπεσον, ἐπυθόμην, ἔτεκον, ἔτραπον, ἔτυχον, ἠνεγκον, ἔφυγον
- de regelmatig gevormde aoristus op -θην en de vormen ἐβλήθην, ἐβουλήθην, ἐκλήθην, ἐρρήθην, ἐμνήσθην, ὤφθην, ἠύρέθην
- van de passieve/intransitieve aoristi op -ην alleen de vormen διεφθάρην en ἐφάνην.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum actief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de regelmatig gevormde kappa-perfecta

- de perfecta ἀκήκοα, (ἀπ)ῶλωλα, βέβηκα, βέβληκα, γέγονα, εἶρηκα, ἐλήλυθα, ἠύρηκα, λέλοιπα, πέποιθα
- de perfecta ἔστηκα, οἶδα (inclusief de imperativi ἴσθι en ἴστε), τέθνηκα en hun onregelmatige vervoeging
- van het plusquamperfectum de uitgangen -η, -ης, -ει, -εμεν, -ετε, -εσαν.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum medium/passief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de vormingen van het type λέλυμαι en βέβλημαι

De vorming van het futurum, exclusief de optativus:

- de regelmatig gevormde sigmatische futura, de futura attica en het futurum passief (type λυθήσομαι en φανήσομαι)
- de futura ἀκούσομαι, (ἀπο)θανοῦμαι, βουλήσομαι, γενήσομαι, γνώσομαι, δόξω, ἔξω, ἐρῶ, ἔσομαι, εὐρήσω, οἴσω, ὄψομαι, πεσοῦμαι, σχήσω, φανήσομαι, φεύξομαι

NB: onregelmatige werkwoorden die niet in bovenstaande lijst voorkomen, maar duidelijk herkenbaar zijn (bijv. ἐτέλεσα, ἐκελεύσθην, λέλειπται) worden in principe niet geannoteerd.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

- onderwerp – persoonsvorm
- onderwerp – naamwoordelijk deel van het gezegde
- bijstelling
- bijvoeglijke naamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- voornaamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- antecedent en betrekkelijk voornaamwoord
- bijvoeglijke bepaling
- predicatieve bepaling.

2 Gebruik van het lidwoord

- het regelmatig ontbreken van het lidwoord bij een predicatieve bepaling en bij het naamwoordelijk deel van het gezegde
- het zelfstandig gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, participia, infinitivi (zonder aanvullingen) en voorzetselgroepen
- het lidwoord bij eigennamen
- het lidwoord bij αὐτός en πᾶς
- de verbindingen ὁ μὲν ... ὁ δέ ... en οἱ μὲν ... οἱ δέ ...
- het zelfstandig gebruik van ὁ δέ.

3 Functies van naamvallen

Nominativus:

- onderwerp/subject
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus:

- bijvoeglijke bepaling, inclusief de genitivus objectivus
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- bijwoordelijke bepaling van vergelijking en tijd
- in de genitivus absolutus constructie.

Dativus:

- meewerkend voorwerp
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- de bezitter bij het werkwoord εἶναι
- bijwoordelijke bepaling van middel, wijze, maat en tijd, reden en oorzaak.

Accusativus:

- lijdend voorwerp / object
- als onderwerp en naamwoordelijke deel van het gezegde in a.c.i. en a.c.p.
- bijwoordelijke bepaling van richting, tijdsduur, afstand en betrekking.

Vocativus:

- aanspreekvorm.

4 Voorzetsels

Het gebruik van naamvallen bij de voorzetsels.

5. Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

6 Trappen van vergelijking

Het gebruik en de betekenis van vergrotende trap inclusief de betekenissen "tamelijk" en "te"

Het gebruik en de betekenis van overtreffende trap: de betekenissen "ste" en "zeer".

Het gebruik van ὡς en ὅτι + overtreffende trap: "zo ... mogelijk".

7 Voornaamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruik

Het (ingesloten) antecedent van een betrekkelijke bijzin.

De relatieve aansluiting en attractie worden niet bekend verondersteld.

8 Werkwoorden

De begrippen overgankelijk/transitief en onovergankelijk/intransitief.

De begrippen directe en indirecte rede.

Het gebruik en de betekenis van:

- activum, medium en passivum

Het begrip deponens / medium tantum.

Gebruik van de tijden en aspect:

Het gebruik van de bij de vormleer genoemde tijden, inclusief het praesens historicum.

De volgende aspectswaarden:

- praesens en imperfectum: beschrijving van de achtergrond en beschrijving van voortdurend/poging/herhaalde handeling/gewoonte
- aoristus: punctueel/constaterend, begin- en eindpunt van de handeling
- perfectum en plusquamperfectum: een toestand als resultaat van de handeling.

Het gebruik en de betekenis van:

indicativus:

- realis
- irrealis (in de hoofdzin met ἄν, in de bijzin zonder ἄν)

coniunctivus:

- in hoofdzinnen: aansporing, twijfel, verbod
- in bijzinnen met ἄν: gebeurtenis in de toekomst, herhaalde handeling / algemene gebeurtenis
- doelaangevend
- na werkwoorden van vreezen

optativus:

- in hoofdzinnen met ἄν: mogelijkheid (vaak in combinatie met een optativus in de bijzin zonder ἄν), bescheiden mening, vriendelijk bevel
- in hoofdzinnen zonder ἄν (al dan niet ingeleid door εἰθε/εἰ γάρ): wens
- in conditionele bijzinnen zonder ἄν: mogelijkheid
- in bijzinnen (na historische tijd of praesens historicum in de hoofdzin):
 - in de indirecte rede ter vervanging van een indicativus
 - in conditionele en temporele bijzinnen ter vervanging van een coniunctivus met ἄν (optativus iterativus)
 - in doelaangevende bijzinnen en na werkwoorden van vreezen ter vervanging -van een coniunctivus
- in niet-conditionele bijzinnen met ἄν: mogelijkheid, bescheiden mening

imperativus:

- bevel/verzoek

infinitivus:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)
- in a.c.i. en n.c.i.
- subjectsinfinitivus en objectsinfinitivus
- na πρίν en ὥστε
- als aanvulling bij werkwoorden (inclusief ἔχω) en bijvoeglijke naamwoorden.

participium:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)

- bijvoeglijk, zelfstandig en predicatief gebruik
- het participium van het futurum met doelaangevende betekenis
- in een genitivus absolutus met uitgedrukt onderwerp
- de participiumpartikels ἄτε, ὡς en καί(περ)
- als aanvulling bij τυγχάνω en λανθάνω en bij παύομαι en ἄρχομαι
- in a.c.p. en n.c.p. bij werkwoorden die een gevoel of waarneming aanduiden, inclusief οἶδα.

8 Vraagzinnen

Directe en indirecte vragen, inclusief vraagpartikels.

9 Partikels

Vertrouwdheid met het verschijnsel partikels.

Deel III Stilistische middelen

Het CvE gaat ervan uit dat de kandidaten vertrouwd zijn met de volgende stilistische en narratologische begrippen:

alliteratie
alwetende verteller
anafoor
antithese
asyndeton (copulatief [verbindend] en adversatief [tegenstellend])
chiasme
climax
dramatische ironie
ellips
enallagè/hypallagè
eufemisme
hyperbaton
ironie
litotes
metafoor
metonymia:

- abstractum pro concreto
- naam van een god i.p.v. zijn/haar invloedssfeer
- materiaal/stof i.p.v. voorwerp
- pars pro toto

paradox
pathos
personificatie
pleonasme
polysyndeton
prospectieve elementen
raamvertelling
retorische vraag
retrospectieve elementen
ringcompositie
sententia/gnome
tautologie

tertium comparationis / punt van vergelijking
vergelijking
versnelling/vertraging
vertellerscommentaar
vertelperspectief
verteltempo
verteltijd/vertelde tijd
woordplaatsing aan het begin/einde van een regel/zin

N.B.: wanneer in vragen de term *tekstelement* wordt gehanteerd, wordt daarmee bedoeld: een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin.

Spellingsregels ten aanzien van Griekse eigennamen

Ten aanzien van de spelling van de Griekse eigennamen hanteert het CvE de volgende regels:

1. Uitgangspunt vormt de lijst van namen uit de Griekse en Romeinse oudheid, in Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 13de herziene uitgave, 1999.
2. Bij eigennamen die niet in deze lijst voorkomen, hanteert de CEVO de spelling die aansluit bij die van de bovengenoemde lijst.
3. Bij citaten/artikelen wordt de door de vertaler/schrijver gehanteerde spelling gehandhaafd. Kandidaten dienen zich ervan bewust te zijn dat er ten aanzien van de spelling van Griekse eigennamen verschillende conventies bestaan.

